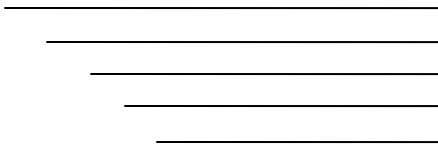

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ՏԵՂԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑԱՅԻՆ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ (PACA)

**ԾՈՎԱԳՅՈՒՂ ԵՎ ՍԵՄՅՈՆՈՎԿԱ
ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՄ**

ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔ, 2014

Այս հետազոտությունը ստեղծվել է Ամերիկայի ժողովրդի աջակցությամբ՝ ԱՄՆ Միջազգային զարգացման գործակալության /ԱՄՆ ՄԶԳ/ միջոցով: Հետազոտության բովանդակությունը միմիայն հեղինակներինն է և պարտադիր չէ որ արտահայտի ԱՄՆ ՄԶԳ կամ ԱՄՆ կառավարության տեսակետները:

Բովանդակություն

Վերլուծություն իրականացնող կառույց	3
Համայնքներ	4
Համայնքների վերաբերյալ տեղեկություններ	4
Դիտարկվող գյուղերի մրցակցային առավելությունները	5
Համայնքների խմբի տնտեսության նկարագիրը.....	6
Ա. Հողագործություն.....	6
Նախաձեռնություններ հողագործության ոլորտում	9
Բ. Ծովամթերքի ճանապարհամերձ առևտուր.....	10
Գ. Ռեստորանային բիզնես և տուրիզմ.....	13
Նախաձեռնություններ.....	13
Դ. Անասնապահություն	14
Կաթի իրացում	16
Նախաձեռնություններ անասնապահության արժեշղթայում	18
Կանանց ներգրավվածությունը արժեշղթաներում	20

Գեղարքունիքի մարզի առևտրաարդյունաբերական պալատ

ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻՔԻ ԱՌԵՎՏՐԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏ
GEGHARKUNIK CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

Համայնքներում տեղական տնտեսական զարգացման գործընթացն սկսվեց 2014 թ-ի օգոստոս ամսին ԱՄՆ ՄԶԳ-ի ֆինանսավորմամբ համատեղ իրականացվող «Գործընկերություն՝ հանուն գյուղական համայնքների բարգավաճման» (PRP) ծրագրի շրջանակում: Բացահայտվեցին համայնքների հիմնական մրցակցային առավելությունները և ախտորոշվեցին տնտեսության առաջատար ճյուղերը, որոնց հիման վրա առաջարկվեցին տնտեսության զարգացման համար արմատական նշանակություն ունեցող նախաձեռնություններ:

Գործընթացն իր մեջ ներառեց հետևյալ փուլերը.

- ⇒ գործընթացի ընդհանուր ներկայացում, ծանոթություն, տեղական թիմի ձևավորում,
- ⇒ համայնքների տնտեսական քարտեզագրում-առաջատար ճյուղերի առանձնացում, ճյուղերում առաջատար դերակատարների բացահայտում,
- ⇒ առկա արժեքի շղթաների վերլուծություն, բարեփոխման նախաձեռնությունների բացահայտում,
- ⇒ աշխատանքային հանդիպումներ՝ առաջատար ճյուղերի վերլուծության համար,
- ⇒ արդյունքների ամփոփում, նախաձեռնությունների ստացում,
- ⇒ նախաձեռնությունների վերջնականացում, գրքույկի մշակում,
- ⇒ համայնքների ակտիվ դերակատարներին ստացված արդյունքների, նախաձեռնությունների ներկայացում:

Համայնքներ

Սևանի ավազանում՝ իրար հարևանությամբ գտնվող այս երկու համայնքների տարեց բնակիչները երազանքով ու կարոտով են հիշում այն ժամանակները, երբ գյուղերում զարգացած էր գյուղատնտեսությունը: Մարդիկ ապրում էին, աշխատում և արարում՝ ստեղծելով ոչ միայն գյուղատնտեսական արտադրանք, այլ նաև վերամշակում՝ հարևան համայնքներին ապահովելով կաթնամթերքով, թարմ հացով և գյուղմթերքներով...

Երիտասարդները չեն հիշում այդ տարիները: Չնայած մեծաքանակ դժվարություններին՝ նրանք ջանասիրաբար ու եռանդով կերտում են իրենց ներկան՝ գյուղերում ստեղծելով բարեկեցիկ կյանքի համար պայմաններ և, ամենակարևորն է, այն գերադասում են օտար երկրներում բախտի որոնման ճանապարհից:

Համայնքների բնակիչները իրենց ծրագրերը և գյուղերի զարգացումը կապում են հողագործության և անասնապահության զարգացման, գյուղմթերքների վերամշակման, Սևանա լճի ավիամերձ հատվածի հյուրանոցային և ռեստորանային բիզնեսի զարգացման ու ձկնաբուծության հետ:

Նրանք դանդաղ, բայց հաստատուն քայլերով առաջ են շարժվում՝ իրենց սեփական ուժի հանդեպ հավատով լցված: Տարեցտարի ավելանում են մշակվող հողատարածքները, ավելանում է անասնազիլաքանակը, ռեստորանային բիզնեսները աճում են՝ փոքր կառույցներից վերածվելով կայացած բիզնեսների, որոնց հյուրընկալությունն ու որակյալ սննդի համբավը տարածվում է Հայաստանի գրեթե բոլոր մարզերում:

Համայնքների վերաբերյալ տեղեկություններ

	Ծովագյուղ	Մեմոնովկա
Բնակչություն	4300	297
Տնային տնտեսություններ	1126	67
Վարելահող	1028.15	289
որից՝ ջրովի	-	-
Ցանվող կուլտուրաներ (հա)	660 հա	-
Խոշոր եղջերավոր անասուններ	3510	717
որից՝ կով	1428	279
Մանր եղջերավորներ	1410	348
Կոմբայններ	1	-
Տրակտորներ	13	11
Բեռնատարներ	17	11

Դիտարկվող գյուղերի մրցակցային առավելությունները

Ստորև ներկայացված են համայնքների մրցակցային առավելությունները:

- Բնակլիմայական պայմանները նպաստավոր են հողագործության և անասնապահության զարգացման համար:
- Անասնապահության զարգացման համար առավելություն է հեռագնա արոտների և խոտհարքերի առկայությունը, որոնք մասամբ ապահովված են ջրով և էլեկտրաէներգիայով:
- Համայնքների հարևանությամբ է անցնում Երևան-Դիլիջան-Թբիլիսի միջպետական մայրուղին, որը հնարավորություն է ստեղծում վաճառելու արտադրված մթերքները:
- Սևանա լճի հյուսիսային մասի ափամերձ հատվածին մոտ գտնվելը, ինչպես նաև այդ հատվածով անցնող Երևան-Դիլիջան-Թբիլիսի միջպետական մայրուղին, հանգստի և ռեստորանային բիզնեսի զարգացման համար պայմաններ են ստեղծում:
- Մեծ է արևային օրերի քանակը: Արևոտ ժամերի թիվը ամենաբարձրերից է ՀՀ-ում (2678 ժամ, հանրապետության միջինը՝ 2400 ժամ):

Համայնքների խմբի տնտեսության նկարագիրը

Ա. Հողագործություն

Ամեն տունն փոքր տնամերձ հողակտոր ուներ: Այնքան փոքր ու այնքան արժեքավոր, որ շատ մշակելուց հողը փոշի էր դարձել: Այս հողով ապրում էին, տալիս ամենալավ ու ընտիր սերմը, ստանում բերքն ու գոհանում: Հետո ամեն մեկը գյուղամիջում պարծենում էր իր ստացած բերքով:

Դաշտերը համայնական էին: Գյուղացին աշխատում էր կոլխոզում, բայց ուշքն ու միտք իր տունն էր, իր մի փոքր հողակտորը և դրանից ստացվող բերքը: Կոլխոզից գողանում էր: Ուրիշ էր, ուրիշինն էր: Ու իր սեփական հողակտորի արժեքն ավելի էր աճում:

Քանդվեց կոլխոզը, կարգերը փոխվեցին: Հսկա դաշտերը բաժանեցին մանր- մանր կտորների ու տվեցին գյուղացուն: Բոլորին՝ հավասար: Հողը կրկին դարձավ գյուղացու սեփականությունը: Մի քանի տարի հողից փոշի էր ելնում ամենուր, գյուղացին մշակում էր իր սեփական հողը: Հավաքվում էին հարազատներով. մեկը տրակտոր ուներ, մյուսը՝ երկու ժիր տղա... ու միասին մշակում էին: Գյուղացին մշակ էր դառնում: Հարևան քաղաքներում մեծ գործարաններն էլ չէին աշխատում:

Այսպիսով, գյուղացու գործը դարձավ իր հողը մշակելը, իր անասունը պահելը: Անգամ գյուղից ելած մարդիկ, ովքեր վաղուց քաղաքում էին ապրում, սկսեցին վերադառնալ գյուղ, ամրանալ հողին ու սնվել դրանից:

Ծովագյուղի հիմնական մշակաբույսը ցորենն էր: Հարյուրավոր հեկտարների վրա մարդիկ ցորեն էին մշակում, հետո այլուր ստանում ու թխում հացն հանապազօրյա:

Հետո՝ պատերազմ, շրջափակում, տնտեսական ճգնաժամ: Թանկացան և՛ վառելանյութը, և՛ ծառայությունները, պարարտանյութ ընդհանրապես չկար: Հայաստանը սկսեց ավելի ու ավելի շատ ցորեն ներկրել, որն ավելի էժան էր ու որակյալ: Գյուղացին միշտ նույն սերմացուն էր օգտագործում, բերքատվությունը կրճատվում էր: Փոքր հողակտորների վրա ցորեն մշակող ծովագյուղցին չէր կարող ո՛չ որակյալ սերմացու ունենալ, ո՛չ պարարտանյութ ներկրել կամ արտադրել, ցորենի գներն էլ գնալով կրճատվում էին. ներկրումը դառնում էր մեկի մենաշնորհը:

Սկզբում հարազատներով միասին էին մշակում հողը. հետո մեկի տղան գնաց Ռուսաստան, մեկն իր տրակտորը քանդեց, մեկն էլ չուզեց մնացածից ավելի շատ աշխատել: Մարդիկ էլ հեռացան իրարից, ու հողակտորներն ավելի փոքրացան: Խեղճացավ գյուղացին: Չորս-հինգ տարի էլ չէր անցել, կամաց- կամաց սկսեց թողնել հողը ու բռնել պանդխտության ճանապարհը: Այս կերպ հողն էլ չէր սնում մարդուն:

Ներդիր. հացահատիկի արտադրության խնդիրները

- ռեսուրսների գները (վառելանյութ, սերմացու, գյուղատնտեսական ծառայություններ, պարարտանյութ) գնալով թանկանում են, քանի որ դրանց շուկաները հիմնականում մենաշնորհային են, իսկ ցորենի գինը կայուն է: Արդյունքում գյուղացու ծախսերը գնալով աճում են, իսկ եկամուտը կայուն է:
- Սերմացուն երկար տարիներ չէր թարմացվում: Միայն վերջին մի քանի տարում ցորենի սերմնաբուծության զարգացման ծրագրով Հայաստան ներկրվեցին բարձակարգ ցորենի և գարու սերմեր:
- Պարարտանյութն հիմնականում մեկ տեսակի է՝ ազոտական: Իհարկե, կառավարությունն իրականացնում է դրա գնի սուբսիդավորման ծրագիր, սակայն դեռևս հողերի վերլուծություն չի իրականացվում, որը հնարավորություն կտա որոշելու, թե որ տեսակի պարարտանյութն է անհրաժեշտ հողին:
- Վերջին մի քանի տարում կառավարությունը սկսել է վառելանյութի գնի սուբսիդավորման ծրագիր, սակայն դա մնում է դեռևս բարձր, և գյուղացին էլ կանխավճարային տարբերակով հաճախ դժվարանում է վճարել ամբողջ տարվա վառելիքի գինը:
- Գյուղտեխնիկան հնացել է: Դա ազդում է և՛ վարի, և՛ հավաքման վրա: Հին կոմբայնները բերքի մինչև 30%-ը թողնում են հողում, որը հաջորդ տարվա ցանքը նույնպես անարդյունավետ է դարձնում:

Մոտ տասնհինգ տարի չմշակվեց հողը: Գյուղին հարող տարածքում մոտ հազար հեկտար վարելահող դարձավ խոտհարք: Հազար հեկտար, որը պատկանում էր ամբողջ գյուղին, ամեն տանը՝ փոքր կտոր:

Ու կարծես թե բոլորն էլ համակերպվել էին իրենց վիճակի հետ: Մեկը անասուն էր պահում, մյուսը ձկնորս էր, երրորդը արտագնա աշխատանքի էր մեկնում . . .

Բայց գյուղի ոգին անհանգիստ էր: Հողն անմշակ էր՝ առանց մշակելու և առանց մշակի:

Երկու տարի առաջ գյուղի երիտասարդները որոշեցին փոխել գյուղի կյանքը: Համայնքին երիտասարդ առաջնորդ ընտրեցին: Հիմա իրենք են կազմակերպում համայնքի կյանքը՝ վաղվա օրվա պատասխանատվությամբ ու նոր համայնք կառուցելու մղումով:

Երկու տարի առաջ իր սեփական ներդրմամբ համայնքի երիտասարդ ղեկավարը վարեց 150 հեկտար արդեն խոպան դարձած հողակտոր: Գյուղացիների հողն էր, արդեն խոպան դարձած: Գյուղի ժողովրդի մի մասը չէր հավատում, որ կստացվի, որ իրենք բերք կունենան: Իսկ գյուղապետի նպատակը մեկն էր՝ աշնանն արդեն մշակված հողի բերքը գյուղացուն տալ, հետո գանձել մշակման գումարը՝ ինքնարժեքով: Այս մեծ հողակտորը երկու հարյուր մարդու սեփականություն էր: Մի մասը խրախուսում էին արարքը, մյուս մասը՝ բացահայտ կամ ծածուկ քննադատում: Եղան նաև այնպիսիք, ովքեր գտնում էին, որ ավելի լավ կլիներ այդ հողից ուղղակի խոտ քաղել ու գյուղապետից պահանջում էին իրենց խոտի գումարը:

Բայց աշնանը հողն առատ բերք պարգևեց: Գարին հասել էր: Ամեն մեկը ստացավ իր բաժին հողի բերքը: Մեկ հեկտարի մշակման վրա կրկնակի վարով, սերմով, ցանքով ու հավաքելով ծախսվեց 110.000 դրամ: Միջին բերքը մեկ հեկտարից 2- 3 տոննա էր, եկամուտը՝ մոտ 250.000 դրամ: Երկար տարիների ընդմիջումից հետո գյուղացին հողից շահ ունեցավ:

Հաջորդ տարին արդեն մշակված 150 հեկտար հողում ցորեն ցանեցին: Ու էլի վարեցին նոր 150 հեկտար հողակտոր, գարի ցանեցին: Հիմա մշակվում է 300 հեկտար:

Ցորենի բերքն էլ լավն էր: Հեկտարից մոտ 3-4 տոննա բերք ստացան: Գյուղացին գոհ է. նման բերք սովետական շրջանում էլ հազվադեպ էին ստանում:

Առաջիկա երկու տարում մշակվող վարելահողը կդառնա 600 հեկտար: Հիմա բոլորը հավատում են ու վստահում: Գարնանը գյուղապետը վճարում է հողի մշակման համար, աշնանը գյուղացին փոխհատուցում է ծախսերը և ստանում բերքը: Բնությունն էլ պարզում է արդար ու առատ բերք: Արդար գործին՝ առատ հատուցում:

Հարևան գյուղերն էլ աչք են տալիս ու ոգևորվում: Լավ օրինակն էլ վարակիչ է:

Սեմյոնովկայում այժմ հողը չի մշակվում: Վարելահողերը գրեթե 25 տարի չեն մշակվել և վերածվել են խոտհարքերի ու արոտների:

Թե՛ հարևան Ծովագյուղի փորձը, թե՛ հողագործության զարգացման անհրաժեշտությունը (հացահատիկ, բազմամյա խոտաբույսեր, արևասեր բույսեր) համայնքի բնակչությանը ստիպում են մտածելու այս ուղղությամբ: Գյուղն ունի բավարար քանակությամբ գյուղտեխնիկա հողի մշակման համար և հիմնական խնդիրը որակյալ սերմերի ձեռքբերման դժվարությունն է, որը կապված է որակյալ սերմերի մատակարարների հետ կապված տեղեկության պակասի, ինչպես նաև ֆինանսների բացակայության հետ:

Նախաձեռնություններ հողագործության ոլորտում

1. Ալրաղացի հիմնման աջակցություն

Ծովագյուղ համայնքում ծրագրավորվող 600 հեկտար հացահատիկի աճեցումը, ինչպես նաև առաջիկայում Սեմյոնովկայում հնարավոր հացահատիկի աճեցման ավանդույթի վերականգնումը 2 համայնքներում կստեղծի 1000 տարեկան տոննայից ավելի ցորենի աղացման պահանջ:

2. Հացահատիկի, արևասեր մշակաբույսերի որակյալ սերմերի ձեռքբերման աջակցություն

Հողագործության զարգացումը սերտորեն կապված է ցանվող մշակաբույսերի որակյալ սերմերի հետ: Համայնքներին անհրաժեշտ են ինչպես հացահատիկի, այնպես էլ արևասեր մշակաբույսերի որակյալ սերմեր, որոնց մշակումը համայնքներում կարող է բարձր արդյունավետություն ապահովել (կտավատ, ոլոռ, լոբի և այլն):

Բ. Ծովամթերքի ճանապարհամերձ առևտուր

Պայմանավորված Երևան-Սևան-Դիլիջան-Թբիլիսի գլխավոր մայրուղու հարևանությամբ գտնվելու և Սևանա լճի առկայության գործոններով՝ Ծովագյուղում զարգանում է նաև ծովամթերքների ճանապարհամերձ առևտուրը:

Ճանապարհամերձ հատվածում տեղակայված են մոտ 8 վաճառակետ, որոնցից 5-ը՝ մաշված, անշուք տնակային պայմաններում, իսկ 3-ը՝ նորակառույց քարե շինություններում: Հիմնականում վաճառում են թառափ, իշխան, կարաս, սիգ ձկնատեսակներ և խեցգետին: Ձկնաբուծությունը տեղում զարգացած չէ: Խեցգետինն ու կարասը մթերում են գյուղի և ավամերձ այլ համայնքների ձկնորսներից, իսկ իշխանն ու թառափը՝ Մասիս քաղաքում ձկնաբուծությամբ զբաղվող կետերից: Սիգ տեսակը ամռանը հիմնականում ձեռք է բերվում սառեցված վիճակում:

Ծովամթերքների ձեռքբերման և վաճառքի գները.

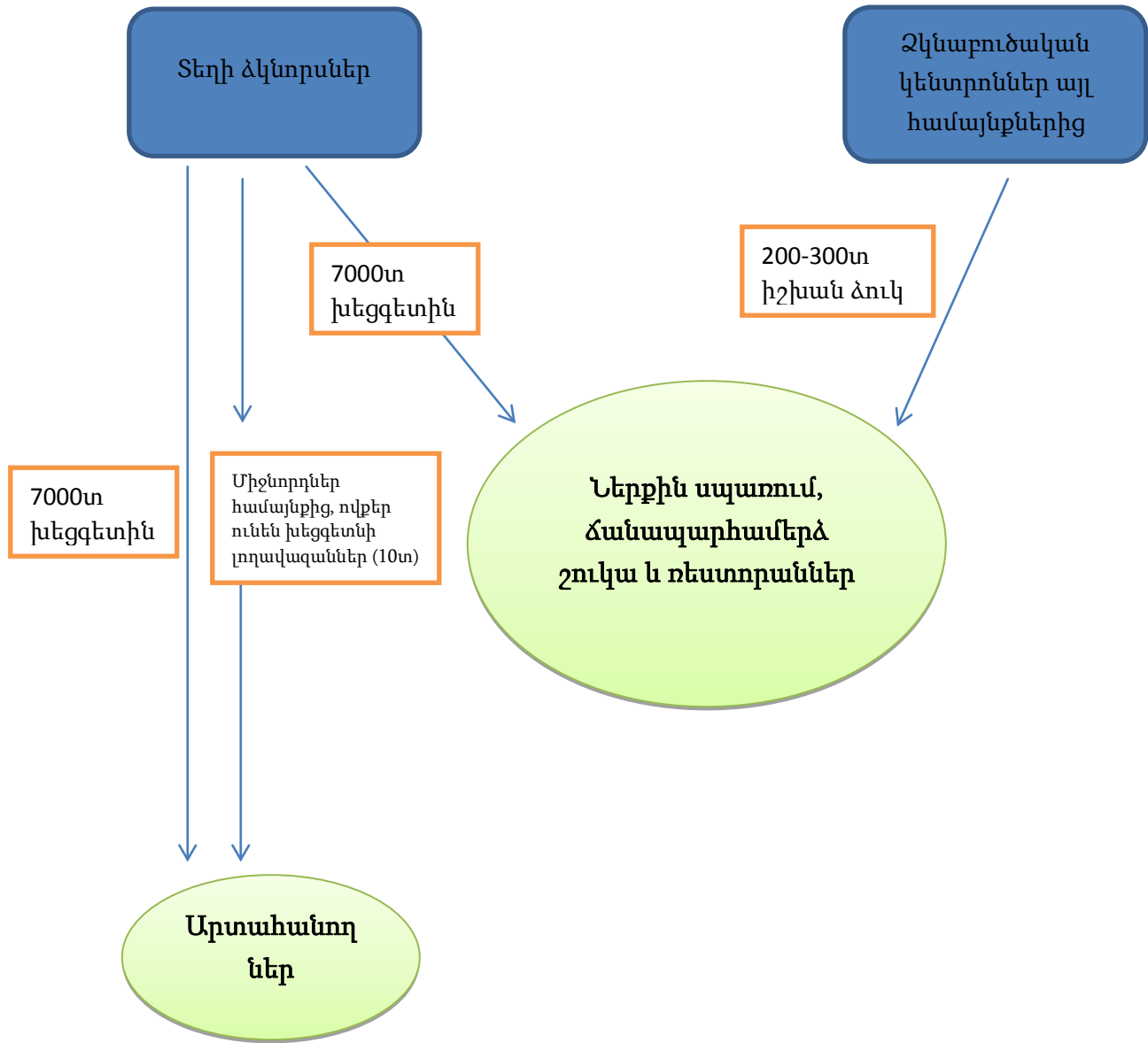
	Ձեռքբերում (դրամ)	Վաճառք
Իշխան	1800	2200
Թառափ	2400	3000
Խեցգետին		
Մանր (20-35գր.)	200	500-600
Միջին (35-55գր.)	1200	1500-2000
Խոշոր (55 և բարձր)	2300-2400 (ձեռքբերման գները գուցե բուկլետում չներառենք)	3500-4000

Համայնքից մոտ 150 տնտեսություն եկամուտ է ստանում ձկնորսությամբ: Հիմնական որսը խեցգետինն է, ապա՝ փոքր քանակությամբ կարաս և բեղյու: Լճից օրական որսում են միջինը 4.5 տոննա խեցգետին: Պաշարի 50%-ը սպառվում է ներքին շուկայում, իսկ մյուս մասն էլ հանձնվում է արտահանող օղակներին: Օրական վաճառվում է 40-60 կգ խեցգետին և 30-50 կգ ձկնեղեն՝ յուրաքանչյուր վաճառակետից: Ձկնորսության սեզոնային առանձնահատկություններից կախված՝ տարբեր ժամանակահատվածներում տարբեր քանակի խեցգետին են որսում: Այն ժամանակ, երբ որսը քիչ է լինում, խեցգետնի մթերման գները բավական բարձրանում են, և

հակառակը՝ առատ որսի շրջանում գներն իջնում են: Այս դեպքերում ֆինանսապես օգտվում են այն տնտեսվարող օղակները, որոնք ունեն լողավազաններ և գների անկման հատվածում մթերում են խեցգետինը և վերավաճառում շահավետ պայմաններով: Սակայն Ծովագյուղում նման տնտեսություններ դեռևս չկան (բացառությամբ 1-2 փոքր և սկսնակ տնտեսվարողների, ովքեր ունեն 2 տոննա տարողությամբ լողավազաններ): Լողավազանների կառուցման միջոցով հնարավոր կլինի միջնորդների դերի նվազեցմամբ համայնքում ապահովել եկամուտների զգալի աճ:

Ծովամթերքների/ձկնորսության ոլորտում քիչ կարևոր չէ նաև սառնարանային տնտեսությունների դերը: Վերջին տարիներին շատ տարածված է և մեծ պահանջարկ ունի խեցգետնի պոչից կիսաֆաբրիկատների արտադրությունը: Ձմռան ամիսներին և խեցգետնի մաշկափոխության շրջանում խիստ նվազում են որսի և վաճառքի պաշարները, ինչի արդյունքում շուկայում տեղի է ունենում պահանջարկի աճ և գների բարձրացում: Համայնքում գործող 2 փոքր տնտեսություններն արդեն ունեն սառնարանում (500կգ տարողությամբ) կիսաֆաբրիկատների պահպանման մեկամսյա փորձ, և, ելնելով դրական արդյունքներից, պատրաստվում են ընդլայնել սառնարանների գործունեությունը:

Խեցգետնի սպառումը Շովազյուղում

Գ. Ռեստորանային բիզնես և տուրիզմ

Ափամերձ հատվածում գործում են մոտ 13 ռեստորանային և հյուրանոցային օբյեկտներ: Մոտ հարյուր հոգի համայնքից ներգրավված են այս ոլորտում: Ռեստորանների սննդակարգում իրենց մշտական տեղն են զբաղեցնում գյուղում արտադրված (տնական) սննդամթերքները՝ միս, պանիր, մածուն, թան, կարագ, կաթ, թռչնամիս, ձու և այլն: Սննդի կետերից յուրաքանչյուրը տարեկան կտրվածքով գյուղից ձեռք են բերում միջինը 1-2 տոննա սննդամթերք (ամեն մի տեսակից): Սակայն համայնքում կազմակերպված արտադրություն չի իրականացվում: Կաթի վերամշակումը տեղի է ունենում տնային պայմաններում, որակի ու քանակի տարբեր ստանդարտներով և ոչ կանոնավոր:

Հանգստի գոտիներում օգտագործման համար շատ պահանջված են նաև տարատեսակ մուրաբաները: Որոշ կազմակերպություններ իրենք են արտադրում մուրաբաները՝ մթերելով մրգերը տարբեր մարզերից, մնացածն էլ ձեռք են բերում պատրաստի մուրաբաներ արտադրող ընկերությունից:

Ծովագյուղի խաչմերուկում գործում է սուպերմարկետ, որտեղ քիչ քանակությամբ վաճառվում են գյուղում արտադրված բարիքները: Միայն այս սուպերմարկետում առկա է տնական ձվի (օրական՝ 300 հատ), թռչնամիս, պանրի և կաթնամթերքի հսկայական պահանջարկ: Ստանդարտացված արտադրության դեպքում սուպերմարկետը պահանջարկի մեծ մասը պատրաստ է բավարարել գյուղում արտադրված սննդամթերքով:

Նախաձեռնություններ

- ⇒ Խեցգետնի լողավազանների հիմնում՝ մթերման համար:
- ⇒ Ճանապարհամերձ վաճառակետերի բարելավում, միասնական շուկայի հիմնում:
- ⇒ Սառնարանային տնտեսությունների հիմնում՝ ծովամթերքի ուղղությամբ:
- ⇒ Թռչնաբուծության զարգացում՝ ձվի և տնական թռչնամիս արտադրություն:
- ⇒ Ռեստորաններում եռալեզու մենյուների կիրառում:
- ⇒ Կաթնամթերքի արտադրություն:

Դ. Անասնապահություն

Մեկնոնովկա համայնքում անասնապահությունը բնակչության մեծ մասի եկամտի միակ աղբյուրն է: 67 տնային տնտեսություններ ունեն 717 խոշոր եղջերավոր անասուններ:

Ծովագյուղում ևս անասնապահությունը տնտեսության գերակա ճյուղերից է: Բնակչության 50 %-ը զբաղվում է անասնապահությամբ: Այս համայնքում կա 3510 գլուխ խոշոր եղջերավոր անասուն:

Ստորև ներկայացվում է անասունների բաշխվածությունն՝ ըստ անասնապահական տնտեսության մեծության:

Ֆերմերներ (Խոշոր եղջերավոր անասնապահություն)	Քանակ / հոգի
Խոշոր (25 և ավելի գլուխ)	21
Միջին (10 -25 գլուխ)	155
Փոքր (մինչև 10 գլուխ)	584

10 և ավելի գլուխ անասուն ունեցող ֆերմերները անասունները պահում են հեռագնայում, որտեղ մասամբ հասանելի են ջուրը և էլեկտրաէներգիան: Ծովագյուղի հեռագնա արոտներում անհրաժեշտություն կա լրացուցիչ ջրարբիացման, որից մոտ 450 անասուն կարող են ջուր խմել: 10-ից քիչ գլուխ ունեցող տնտեսությունները անասուններին հիմնականում պահում են գոմերում՝ զարնան կեսերից մինչև աշնան կեսերը անասուններին նախրով տեղափոխելով արոտավայրեր և հակառակը:

Հիմնական տեսակը կովկասյան գորշն է, որն ունի միջինը 1800 լիտր կաթնատվություն: Պատմում են, որ այս տեսակի կովերը ունեցել են միջինը 2800 լիտր կաթնատվություն: Կաթնատվության անկումը բացատրվում է հիմնականում լրացուցիչ կերերով անասունների չկերակրելով, որի դեպքում հնարավոր չէ ապահովել անհրաժեշտ կերամիավոր լիակթման համար¹:

Ստորև ներկայացված է կերամիավորների պարունակությունը՝ ըստ հաճախ օգտագործվող կերակրատեսակների.

¹ Լիակթման համար անհրաժեշտ է ապահովել օրական մոտ 10 կերամիավոր, այն դեպքում, երբ ձմռանը փաստացի ապահովվում է մինչև 5 կերամիավոր կեր:

Տեսակ	1 կգ-ի հաշվարկով կերամիավորը
Խոտ՝ առվույտի	0,52
Ծղոտ՝ գարու	0,36
Քուսպ՝ արևածաղկի	1,1
Եզիպտացորեն	1,1
Թեփ՝ ցորենի	0,7
Թեփ՝ գարու	0,7
Կարտոֆիլ	0,3

Մեկ կովի հաշվով 10 կերամիավոր ապահովելու համար ֆերմերը պետք է կատարի օրական 450 դրամի ծախս (եթե ֆերմերն ինքն է զբաղվում հողագործությամբ) կամ 900 դրամի ծախս, եթե ձեռք է բերում շուկայից:

Հողագործության աստիճանական զարգացումը և մշակվող տարածքների ավելացումը մասամբ կլուծեն այս հարցը. ֆերմերները կկարողանան գյուղում արտադրել անհրաժեշտ լրացուցիչ կերի մի մասը, ինչը թույլ կտա բարձրաձևելու կաթնատվությունը:

Համայնքներում այս պահին առկա է նաև անասնախոտի ձեռքբերման հետ կապված խնդիր: Եղանակային պայմանները այս տարի բարենպաստ չէին անասնախոտի համար, ինչի ընթացքում մեծ թվով ֆերմերներ չեն կարողացել հավաքել անհրաժեշտ քանակությամբ անասնախոտ՝ ձմռանը անասուններին կերակրելու համար:

Գեղարքունիքի
առևտրաարդյունաբերական
պալատը 5 ֆերմերի
տրամադրել է փոխատվություն՝
400 000 ալան դրամ,
անասնախոտի ձեռք բերման
համար:

Ֆերմերների հետ հարցազրույցները ցույց տվեցին, որ նրանք պատրաստ են ստանալու արհեստական սերմնավորմամբ կաթնատու տոհմային սորտեր: Արհեստական սերմնավորումը այս պահին համայնքներում հասանելի չէ:

Շվից, Հոլշտեյն և Ջերսի տեսակները հնարավոր է ստանալ արհեստական սերմնավորման եղանակով՝ առանց ծնելիության հետ կապված խնդիրների:

Այս երեք տեսակների կաթնատվությունը հետևյալն է՝

- Շվից, Հոլշտեյն - 6000 - 8000 լիտր (յուղի պարունակությունը՝ 3.5)
- Ջերսի - 4 000 լիտր (յուղի պարունակությունը՝ 6.0)

4 սերնդափոխություն է անհրաժեշտ հիմնական տոհմին շատ մոտ տեսակ ստանալու համար, որոնց կաթնատվության աճը ներկայացված է ստորև:

Սերունդ	Անվանում	Մաքսիմալ կաթնատվություն	Թույլատրվում է հեռագնա արտավայր տանել
Առաջին	F1	3000	Այո
Երկրորդ	F2	4000	Այո
Երրորդ	F3	5000	Ոչ
Չորրորդ	F4	60000 - 8000	Ոչ

Կաթի իրացում

Արտադրված կաթի հիմնական մասը՝ մոտ 70 %, մթերվում է կաթնամթերքի մեծ արտադրողների կողմից 130-170 դրամով՝ կախված սեզոնից: Մնացած մասը օգտագործվում է տնտեսության ներսում կամ արտադրվում է պանիր՝ հիմնականում վաճառվելով ծանոթ-բարեկամների միջոցով՝ 1 կգ-ը միջինը 1300 դրամով: Շատ քիչ թվով տնտեսություններ են պատրաստում պանիր և վաճառում Երևանում կոնկրետ գնորդի՝ 1700-1800 դրամով: Սովետական միության տարիներին Սեմյոնովկայում գործել է պանրի արտադրության մեծ գործարան, որն արդեն 20 տարի է, ինչ չի աշխատում:

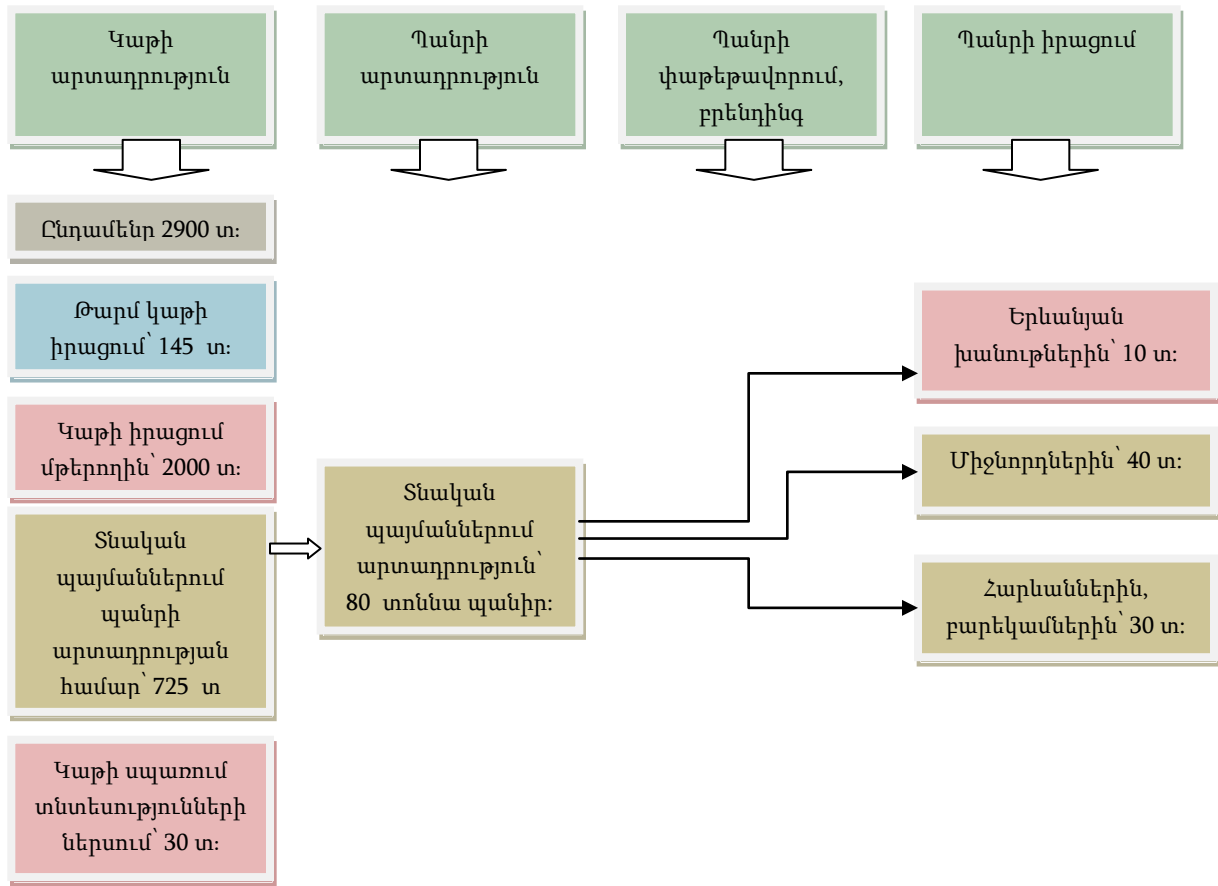
Կաթի արտադրության հետ կապված շահութաբերության հաշվարկը ներկայացված է ստորև.

Աղյուսակ 3. Կաթի արտադրության շահութաբերության հաշվարկը 10 կովի դեպքում:

1	Ստացվող կաթ	1 500 լիտր x 10 = 15 000 լիտր
1.1	Կաթի վաճառքից՝ եկամուտ	15 000 x 150 = 2 250 000 դրամ
2	Հորթ	8 հատ
2.1	Հորթի վաճառք	40 000 դրամ x 8 = 320 000 դրամ
3	Ընդամենը՝ եկամուտ (1 + 2)	= 2 570 000 դրամ
4	Ծախսեր	= 880 000 դրամ
5	Շահույթ	= 1 690 000 դրամ

Կաթի իրացման արժեքային շղթան պատկերավոր ներկայացված է ներքևի գծապատկերում:

Մսի իրացումը

Տարածաշրջանում տարեկան արտադրվում է 200 տոննա տավարի միս: Միսը հիմնականում վաճառվում է մսավաճառների միջոցով, ովքեր միսը վաճառում են Սևան քաղաքում, Գեղարքունիքի մարզում և Երևանում: Մսի մթերման գները հետևյալն են՝

Տավար	գնման գին 1կգ/ դրամ
Ցուլ	1900 – 2000
Կով	1400 – 1500
Ոչ առողջ և տարեց կենդանի	1000 – 1200

Ստորև աղյուսակում ներկայացված է մսի արտադրության ծախսերի և եկամտի համեմատական հաշվարկը:

Աղյուսակ 4. Մսի արտադրության ծախսերի և եկամտի հաշվարկ (տավար, ոչխար, խոզ)

1	Անվանումը	Բովոյ հորթեր
2	Օպտիմալ տնտեսություն	20 հորթ
3	Ստացվող արդյունքը՝ միավորից	200 կգ միս երկու տարում
4	Ընդհանուր արդյունքը	4000 կգ միս
5	Մեկ միավորի մեծածախ գինը	2000 դրամ մեկ կիլոգրամ միսը
6	ստացվող եկամուտը ('4'x'5')	8 000 000
7	անհրաժեշտ ծախսերը	3 300 000
8	Շահույթ	4 700 000 - 2 տարվա համար 2 350 000

Տավարի մսի արտադրությունը տարածաշրջանում արդյունավետ է, եթե տնտեսությունը ավելի քան 10 գլուխ ցուլիկ է բուծում:

Նախաձեռնություններ անասնապահության արժեզրոյում

Արոտների ջրաբքիացում Շովազյուղի հեռագնա արոտավայրերում:

- չնայած մասնակի ջրաբքիացմանը՝ ջրի պակասը բավականին լուրջ խնդիր է հեռագնա արոտավայրերում: Մոտ 2 կմ ջրագիծը և 2 խմոցները թույլ կտան մոտ 450 անասունի խմելու ջուր ունենալու:

Արհեստական սերմնավորման եղանակով կովերի տոհմերի բարելավում:

- Ֆերմերները պատրաստ են սորտերի բարելավման ուղղությամբ քայլեր կատարելու: Այս պահին գյուղերում արհեստական սերմնավորումը հասանելի չէ:

Կարճաժամկետ մատչելի ֆինանսավորման հնարավորության ստեղծում՝ գյուղատնտեսության մեջ ընթացիկ ծախսերը հոգալու համար:

- Գյուղատնտեսության մեջ բացի երկարաժամկետ մատչելի ֆինանսական ներդրումների անհրաժեշտությունից (անասնագոմի վերանորոգում, անասունների ձեռքբերում, գյուղտեխնիկայի գնում, այգիների հիմնում և այլն), հաճախ առաջանում են կարճաժամկետ ծախսերի ֆինանսավորման անհրաժեշտություն, որոնք գյուղացին հնարավորություն չունի իրականացնելու: Այդպիսի ծախսերից են անասնախոտի հավաքման կամ գնման, լրացուցիչ կերի գնման, սերմացուների ձեռքբերման, հողի մշակման հետ կապված և նմանատիպ այլ ծախսեր:
- Գեղարքունիքի առևտրաարդյունաբերական պալատը արդեն ֆինանսավորել է 5 ֆերմերի՝ անասնախոտի ձեռքբերման համար: Այս հնարավորությունը պետք է ստեղծվի բոլոր գյուղերում և ավելի մեծ քանակությամբ մարդկանց ֆինանսավորելու համար:

Բազմամյա խոտաբույսերի և այլ մշակաբույսերի աճեցման աջակցություն, որոնք կարող են օգտագործվել որպես լրացուցիչ կերեր անասունների համար:

- Զարգացող հողագործությունը սկսել է ստեղծել պայմաններ, որ բացի հացահատիկից, աճեցնեն նաև այլ մշակաբույսեր: Համայնքների բնակլիմայական պայմանները և արևային օրերի մեծ քանակը հաշվի առնելով՝ հնարավոր է գտնել մշակաբույսեր, որոնց աճեցումը կարող է ունենալ բարձր եկամտաբերություն և բերքատվություն:

Պանրի և մսամթերքի արտադրության փոքր արտադրամասերի հիմնման աջակցություն.

- համայնքներում արտադրվող կաթի մոտ 70 % -ը մթերվում է կաթնամթերքի խոշոր արտադրողների կողմից: Համայնքների ներսում կաթնամթերքի և մսամթերքի արտադրության փոքր արտադրամասերի հիմնումը թույլ կտա խթանելու տնտեսության զարգացումը համայնքների ներսում, ստեղծելու աշխատատեղեր, ինչպես նաև նվազեցնելու կախվածությունը մսի և կաթի արտաքին մթերողներից:

Կաթի հավաքման կետի և սառնարանի հիմնման աջակցություն.

- հավաքման կետը թույլ կտա առավել արդյունավետ դարձնելու կաթի մթերման գործընթացը՝ ստեղծելով պայմաններ կաթի որակի պահպանման համար, ինչպես նաև հետագայում կարող է ծառայել որպես մատակարար՝ համայնքների ներսում կաթնամթերքի արտադրամասերի համար:

Կանանց ներգրավվածությունը արժեզրթաներում

Համայնքներում կանայք հիմնականում ներգրավված են անասնապահության ոլորտում՝ անասունների կերակրման, գոմերի մաքրման և կթման գործընթացներում: Այս ոլորտում ներգրավված են մոտ 120 կանայք: Տնային տնտեսություններում կանայք նաև ակտիվորեն ներգրավված են տնային պայմաններում կաթնամթերքի, հիմնականում՝ պանրի արտադրության մեջ:

Մոտ 30 կին ներգրավված են հողագործության մեջ՝ բերքի հավաքման և սորտավորման գործընթացում: Խոսքը չի վերաբերում տնամերձ հողամասերում բանջարեղենի և մրգի արտադրությանը, որտեղ հիմնականում ներգրավված են կանայք:

Խեցգետնի արտադրության մեջ ներգրավված են 45 կանայք, ովքեր տեսակավորում են խեցգետինը՝ ըստ չափսերի, ինչպես նաև մաքրում խեցգետնի պոչերը:

Ռեստորանային և հյուրանոցային բիզնեսներում ներգրավված են 89 կանայք՝ հիմնականում որպես սպասարկող անձնակազմ (մատուցողուհիներ, հավաքարարներ և խոհարարներ):

Շնորհակալություն ենք հայտնում Ծովագյուղ և Սեմյոնովկա համայնքների
գյուղապետարաններին՝ հանձինս գյուղապետերի և տեղական թիմի անդամների՝
ծրագրի իրականացմանն աջակցելու համար:

